

ВАРЯЖКИЯТ КОНТИНГЕНТ – „ЧУКЪТ“ НА ВИЗАНТИЙСКАТА АРМИЯ

студент ХРИСТО ЙОЦОВ

Софийски университет „Св. Кл. Охридски“,

Исторически факултет, специалност „История и геополитика на Балканите“

Бул. „Цар Освободител“ 15, 1504 София, България

yotsovh@gmail.com

<https://doi.org/10.60053/TER.2026.11.59-86>

<https://orcid.org/0009-0009-6809-8976>

Резюме: Настоящият доклад разглежда произхода, етническия състав, въоръжението, снаряжението и бойното поведение на варяжкия контингент във Византийската империя, с акцент върху ролята му като елитно военно подразделение. На основата на писмени извори като текстове от Михаил Псел, Никита Хониат, тактическите трактати от X–XI в., както и на съвременни научни изследвания, е проследено интегрирането на северните воители във византийската военна система, организационната структура на корпуса и факторите, които го превръщат в надеждна „преторианска“ стража на императора. Особено внимание е отделено на въоръжението – с акцент върху датската брадва – и на тактическите характеристики като тежка пехота, включително използването на „стена от щитове“ и действията им в нощни операции и пробив на укрепени позиции. Чрез анализа на ключови сражения, като битките при Драч (1081) и Берое (1122), докладът реконструира реалното бойно приложение на корпуса, демонстрирайки неговата дисциплина, настъпателна мощ и стратегическа роля в решаващи моменти от византийската военна история. Изследването подчертава значението на варяжкия отряд както като ударна сила, така и като политически надежден инструмент за защита на императора, и посочва възможностите за бъдещи интердисциплинарни проучвания, подкрепени от дигиталната хуманитаристика.

Ключови думи: варяги; варяжка гвардия; византийска армия; датска брадва; тежка пехота; стена от щитове; средновековна тактика

Този доклад си поставя за цел да разгледа етническият състав, снаряжението, въоръжението и поведението на бойното поле на варяжкия контингент, както и неговата роля във византийската военна система. Основният акцент на проучването ще бъде тактиката на отряда по време на военните действия. Макар информацията да е оскъдна, все пак разполагаме със сведения за участията му в различни сражения. За да изградим представа как подобна елитна част доминира бойните полета на Балканите, Италия, Мала Азия, ще се опитаме да направим реконструкция на споменатите по-горе аспекти от поведението, състава и снаряжението ѝ.

Не може да се каже със сигурност откъде идва думата *варяг*. Етимологично най-точно се проследява до старонорвежката дума *vǫr* (обет за вяръност), към която се добавя *gengi* (другар, придружител). В германските езици думата *варяг* се ползва за чужденец, положил клетва за вяръност пред господар чрез договор (Blöndal, Benedikt, 2007, стр. 4).

През IX в. жители на Скандинавия започват да се спускат с кораби и ладии по плавателните реки на днешна Западна Русия в търсене на кожи и роби. Скоро тези територии са поставени под властта им. След като достигат до Черно море, северняците са привлечени от слухове за безкрайно богатия Константинопол, който ще нарекат Miklagard (Великият град; Укрепеният град). Неговите пазари привличат огромен брой викинги. Това довежда до активни връзки между северняците и византийската власт. Изградени са маршрути от северните воители, които започват от Скандинавия и стигат до Византия.

През 986 г. при Траянови врата на византийската армия е нанесен съкрушителен удар от българската войска под предводителството на цар Роман и комитопулите Аарон и Самуил. За малко не загива и самият император – Василий II (Blöndal, Benedikt, 2007, стр. 40-45). По време на сражението е избита гвардията му. Година по-късно, през 987 г., византийският пълководец Варда Фока вдига въстание и тръгва в настъпление към Константинопол, за да завземе властта. С оглед възстановяването на военния потенциал на армията си, Василий II сключва договор с киевския княз Владимир за изпращането на шест хиляди воители за лична охрана на императора. Тук Василий използва едно от най-силните оръжия на империята – християнството, тъй като по това време започва покръстването на Киевска Рус (Luttwak, 2009, стр. 154 – 156). Вероятно тези воители са преминали в редиците на византийския „чуждестранен легион“ – Megali Hetairia. Михаил Псел, чиито творби са

сред основните извори, пише, че императорът ги обучил, след което ги поставил на служба наред с другите чуждестранни войски.

В своята „Тактика“ Никифор Уран описва руски военен отряд от тежковъоръжени воини и стрелци, които следвали императора във военните му кампании. По това време Византия не прави ясно разграничение между етническите славяни и викингите. Варягите са отлично попълнение за такъв тип формирование, защото не знаят гръцки или не го владеят добре и трудно могат да участват в дворцови интриги, подобно на преторианската гвардия, която често сменяла и издигала императори в Древен Рим.

Организационно стражата е водена от висш офицер – Akolouthos (този, който върви след императора, последовател). Той не винаги е рус или северняк, но трябва да владее езика им. Ако не го владее, има преводачи, които са под командването на Megalodihermeneutes. Корпусът разполага и с нисши офицерски чинове – Primikerioi (D'Amato, Rava, 2010, стр. 15 – 16). До X в. етнически контингентът е съставен основно от шведи, макар да има представители и на датчани и норвежци. По-късно към варяжкия контингент ще се присъединят и англосаксонци, които бягат във Византия след битката при Хейстингс през 1066 г. и последвалото завладяване на Британия от норманите. Затова през XIII в. във византийските документи се среща терминът englinovarangoi (D'Amato, Rava, 2010, стр. 20 – 25).

Знаем, че през същото столетие постъпват на служба и шотландци, които са разположени на о. Крит, като византийците ги записват в документите като Keltaí Pelekorhoroí (келтски гарнизон с бравди) (Blöndal, Benedikt, 2007, стр. 4). В периода XI – XIV в. броят на варягите в редовете на Византия достига около 3000 воини. Стражата е изключително добре заплатена за времето си – около 40 номизми месечно.

Военната служба в елитните редове привлича много авантюристи от Скандинавия, както показват запазените текстове от епитафии. Един от тях гласи: „Инга издигна този камък за Олаф, нейния наследник; той воюва на Изток и загина в Лонгобардия“. Става въпрос за варяжки воин, убит по време на византийските кампании на Апенинския полуостров. Друг текст гласи: „Тофа и Хемингр са издигнали този камък за сина си Гунар, но той умря в Гърция. Бог и Богородица да помагат на душата му“. Можем да кажем със сигурност, че повече от половината от тези текстове на епитафии дават сведения за мъже, които са отишли на военна служба във Византия като част от варяжкия контингент и са

загинали далече на изток от родината им (**Blöndal, Benedikt, 2007**, стр. 224-232). Първоначално контингентът се състои от скандинавци, а впоследствие в него влизат анло-саксонци и шотландци.

Достигналите до нас сведения за варяжката стража показват, че тя е била изключително успешна на бойното поле. За това съдим от битките при Берое, Клаудиполис, Кана, Драч и др. Преди обаче да пристъпим към разглеждането на военното опериране на варягите, ще обърнем внимание на снаряжението им.

Варягите са описани от византийския историк от XI в. Михаил Псел по следния начин: „Цялата група носи щитове и размахва на раменете си едноостро, тежко, желязно острие“, за което се предполага, че е датската брадва (**D'Amato, Rava, 2010**, стр. 20 – 25). Северняците използват мечове, метателни копия, копия за мушкане, като вероятно с времето пренасят оръжейните си традиции и ги смесват с тези на местното население. Техните мечове се отличават по помела и предпазителя на дръжката; в България има находки от този тип мечове (**Йотов, Тотев, 2017**, стр. 110 – 113).

Най-отличителният елемент от въоръжението на варяжкия контингент е датската брадва. Вероятно, докато са използвали оръжия за две ръце като бравдата или ромфея¹, щитовете са били прехвърляни през рамо на гърба. За метателни оръжия се употребяват прашки и лъкове. В началото варягите носят типичните кръгли викингски щитове. От XI в. някои варяги започват да си служат с капковидни щитове. Знаем, че гвардията ползва услугите на константинополските оръжейници. Защитното им облекло е съставено от конусовиден шлем тип шпанген с назал или визьор, към който се прикрепя халчесто забрало, а за защита на тялото, основно се използва ризница, като понякога върху нея се поставя ламелар. В стенописите са запазени и рисунки на „варяжки корсет“ – той е съставен от кожени ремъци във формата на сбруя, която намалява тежестта на ризницата, пристягайки я към тялото и ѝ пречи да се размества (**D'Amato, Rava, 2010**, стр. 24 -39).

Като елитна част варягите имат задачата да охраняват императора по време на поход, а на бойното поле служат като тежка пехота, която или трябва като авангард с устремна атака да пробие противниковите линии, или да превземе укрепена позиция – както е в

---

¹ Ромфеята е оръжие за две ръце, което наподобява издължен сърп. То започва своята традиция на ползване при даките, след което е приспособено към римската армия. Впоследствие някои от варягите също използват ромфея. Български археолози са попадали на подобен тип оръжие от този период.

битката при Берое 1122 г., където целта им е да пробият вражеския укрепен лагер. Друг метод за разполагане на варягите е оставянето им в тактически резерв, за да могат да спрат колапса на фронта при критичен пробив във византийските редове. Трети начин за използването им може да се открие във византийските военни съчинения. Един анонимен трактат от XI век, представяйки ни византийския метод за изпълнение на нощен изненадващ удар, дава допълнителна информация за варягите. Там се дава съвет, след като се укрепят лагерът и подготви за евентуална атака, определен отряд от пехота и конница, допълнен с конна част от варяги, да настъпи в посока противниковия лагер. В трактата се отбелязва, че най-отпред трябва да вървят варягите с конницата. Войската се придвижва в пълна тишина, като е предвидено византийските подразделения да излязат пред противниковия лагер на зазоряване, така че противникът да има възможно най-малък шанс да отвърне на удара (Dennis, 1985, стр. 313-314). Тази информация е важна сама по себе си заради следните фактори: изпълнението на нощен удар е изключително сложно, особено за авангарда, защото е нужна отлична дисциплина, придвижване в тишина, добра координация, познаване на терена, така че при внезапен противников удар да може да се отговори пропорционално на заплахата. Всички тези фактори потвърждават тезата за елитността на северните воители.

Викингите минават през тежка подготовка. Важен елемент от нея е боята във формацията. За дефанзивна формация варягите ползват англо-саксонската стена от щитове. Тук трябва да се отбележи, че съществуването на този тип стена е оспорвано във военната история. Изразът „стена от щитове“ ни е известен от викингски поеми и англосаксонските хроники. Там се среща думата *scyldburch* или *brunanburch*, която се превежда като „стена от щитове“. Не може обаче да се каже дали в случая става въпрос за воители, подредени в линия, или за стегнатата формация, подобна на римската „костенурка“. В случая на Византия ще приемем, че това е някакъв тип „фаланга“, както се описват византийските военни карети. Никита Хониат пише, че в битката при Берое варягите нападат като „непробиваема стена“. Съвременната експериментална археология показва, че стената е ефективна. Самата формация се изгражда по следния начин – щитовете се прихлупват, като по-силните воители в редицата застават в центъра, образувайки клин, който при удобен момент се използва офанзивно, за да пробие противниковото формирование.

За да хвърлим повече светлина и да придобием по-ясна представа за оперирането на варягите на фронта, ще разгледаме сраженията при Драч през 1081 г. и при Берое през 1122 г.

След консолидирането на властта им в Южна Италия, норманите обръщат поглед към Балканите и византийските владения там. По това време изключително амбициозният военачалник Робер Гискар събира огромна армия, като според някои източници, макар силно преувеличени, тя достига до 30 хиляди воители. Така през 1081 г. норманският благородник подготвя десант на Западните Балкани, с който да окаже натиск върху Византия, разширявайки владенията си. За да му противодейства, Алексей I Комнин (упр. 1081-1118) събира голяма войска, в чиито редове са и варягите – и потегля на поход. Междувременно василевсът установява връзки с Венеция и заедно успяват да разбият ескадрата на Гискар около Драч, който по това време е обсаден от норманите, като има сведения от Анна Комнина за ползването на гръцки огън. Норманите попадат в изолация без обратен път към Южна Италия – основната им база на настъпление (Мутафчиев, 2014, стр. 402 – 403).

На 18 октомври 1081 г. под стените на обсадения от норманите Драч се срещат силите на Алексей Комнин и Робер Гискар. Византийците са разделени на три крила. Гискар построява успоредно своята армия срещу тази на Алексей. Варягите са изкарани на предната линия, а част от стрелците са разположени малко зад тях. За варягите Анна Комнина отбелязва, че са строени във фаланга, което може да се тълкува като англо-саксонска „стена от щитове“, имайки предвид многобройните вълни англи, попълнили редовете на контингента през 70-те години на XI в. На стрелците е заповядано да застанат пред варягите, да изстрелят част от стрелите си, след което да отстъпят зад тях. Инициативата за настъпление е подета от норманите, които се спускат към византийската армия. Превъзхождащото норманското дясно крило натиска яростно ромейските части. Варяжкия корпус не се поддава, защитната формация се запазва, с което се постига успешно отхвърляне на атаката и преминаване в контранастъпление. Варягите използват много умело брадвите си, с които повалят норманските конници и те са принудени да отстъпят. Скоро целият десен фланг е обърнат в бягство. Варягите ги преследват до брега на Адриатическо море, за да ги довършат. В този критичен момент норманите успяват да се прегрупират и да подновяват боя. В резултат на преследването, варягите изпадат в пълна изолация спрямо другите византийски части. Гискар изпраща подкрепления на десния си фланг и така принуждава варягите да се изтеглят към църквата „Св. Михаил“, където дават последния си отпор, преди църквата да бъде запалена и защитниците ѝ да изгорят живи. Въпреки превъзхождащия ги противник, варягите първоначално успяват да отбият атаката

му, запазвайки построената формация, след което започват да го преследват, обръщайки го в бягство, но жаждата за бърза и категорична победа ги погубва. Изпаднали в пълна тактическа изолация, те биват избити, като дори и в най-критичния момент продължават борбата си до последния жив воин.

В края на XI в. печенегите навлизат дълбоко на Балканите. Те са отблъснати в битката при Левунион през 1091 г., но през първата половина на XII в. извършват второ нахлуване. Първо проникват в Мизия, след това преминават през проходите на Стара планина и навлизат в Тракия, с което застрашават Константинопол. Нашествениците се установяват на постоянен лагер, изграден от фургони, представляващ подвижна крепост близо до Берое (Стара Загора). Василевсът продължава борбата срещу печенегите. Той нарежда предислоциране на войски от цяла Анатолия пред столицата, организирайки поход срещу мобилната печенежка армия, тъй като по това време е съсредоточил основните си части в Мала Азия, където изтласква селджукските турци (**Мутафчиев, 2014**, стр. 577-578). Императорът печели време и предимство, като предлага откуп в злато на нашествениците. Номадите са подведени и не предприемат нови военни действия. Това дава възможност на византийците да завардят старопланинските проходи и да подготвят своя удар. В „История“ Никита Хониат пише „Йоан нападнал печенегите на зазоряване и последвала една от най-страшните и ужасяващи битки, водени някога“ (**Choniates, 1984**, стр. 44). Йоан II Комнин използва остро сутрешно слънце, вкарвайки всички войски без варягите. Печенегите бързо се прегрупираха за защита, като фургоните се превръщат в масивна дървена палисада, с което успяват да отбият византийската атака. Ромеите са върнати в изходна позиция. Тогава императорът вкарва варяжкия контингент и атакува фронтално номадския лагер. Никита Хониат описва стремителната атака, като отбелязва, че „Йоан Комнин се понася напред като несломима стена“. За да пробият укрепения пункт, интерпретирайки думите на Хониат, можем да предположим, че в лек тръс варягите се спускат към укреплението във формация, подобна на англосаксонската стена, която ги защитава от противниковите стрели. Достигнали до фургоните, северняците използват големите си брадви, с които си проправят път през фургоните. След като преодоляват противниковата стена, те навлизат и започват ръкопашен бой, в който безмилостно сечат печенегите, убиват водача им и бързо ги обръщат в бягство. Тази битка е пример за преодоляването на укрепени пунктове от варяжкия корпус (**D'Amato, Rava, 2010**, стр. 12-18).

В заключение може да се каже, че варяжкят контингент като елитно подразделение на византийската армия е изключително ефективен на бойното поле, което не би било възможно без описаните по-горе условия. За жалост, нямаме много сведения за тактиките на варяжките бойци, но чрез описаните сражения можем да придобием представа за тяхното опериране в битка – къде и за какво се използват като войскава част, начините им на настъпване в строй, боравенето с различен тип оръжия и т.н.. С развитието на дигиталната хуманитаристика вероятно в бъдеще ще се улесни и разшири достъпът до извори и материали за тази елитна част, така че настоящото изследване ще може да бъде разширено.

Цитирана литература:

Йотов, В., Валериев, Йо., Тотев, Б. (2017) Следи от северните народи (скандинавци: руси) на Балкание Във: *Военни експедиции, въоръжение и снаряжение, Античност и средновековие. Том 1.* изд. Варна: ОНГЪЛ. ISBN 9786197079005

Мутафчиев, П. (2014) Лекции по Византия. изд. София: Дамян Яков ISBN 9789545275494

Blöndal, S., Benedikt, B. (1978) *The Varangians of Byzantium.* изд. Cambridge: Cambridge University Press, (1978), 2007. ISBN 052103552X, 9780521035521

D'Amato, R. (author), Rava, G. (artist) (2010), *The Varangian Guard, 988 – 1353,* Oxford, Osprey Publishing. ISBN -13: 978-1849081795

Dennis, G. (1985) *Three Byzantine Military Treatises.* изд. Washington D.C: Dumbarton Oaks Research Library and Collection (1985), 2009. ISBN -13: 978-0884023395

Choniates, N., (ed.) Magoulias J. H. (1984) *O City of Byzantium: Annals of Niketas Choniates.* изд. Wayne State University Press ISBN 0814317642, 9780814317648

Luttwak, Ed. (2009) *The Grand Strategy of the Byzantine Empire.* изд. London: Harvard University Press, ISBN 0674035194, 9780674035195

Онлайн връзки

https://weaponsandwarfare.com/2015/08/14/varangian-guard/#google_vignette

https://saxonhistory.co.uk/FORMS-Page-Builder.php?Pg=1066AD_Shield_Wall

<https://battleeastsussex.co.uk/events/the-battle-of-hastings/>

https://saxonhistory.co.uk/FORMS-Page-Builder.php?Pg=1066AD_Shield_Wall

Транслитерирана литература / Transliterirana literatura:

Yotov, V., Valeriev, Yo., Totev, B. (2017) Sledi ot severnite narodi (skandinavtsi: rusi) na Balkanie Vav: *Voenni ekspeditsii, vaorazhenie i snaryazhenie, Antichnost i srednovekovie. Tom 1.* изд. Varna: ONGAL. ISBN 9786197079005

Mutafchiev, P. (2014) *Leksii po Vizantia.* изд. Sofia: Damyan Yakov ISBN 9789545275494

**THE VARGIAN CONTINGENT –
THE “HAMMER” OF THE BYZANTINE ARMY**

Bachelor student HRISTO YOTSOV

Sofia University "St. Kliment Ohridski",

Faculty of History, program "History and Geopolitics of the Balkans"

15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, Bulgaria

yotsovh@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0009-6809-8976>

<https://doi.org/10.60053/TER.2026.11.59-86>

Abstract: This report examines the origin, ethnic composition, armament, equipment and combat behavior of the Varangian contingent in the Byzantine Empire, with an emphasis on its role as an elite military unit. Based on written sources such as texts written by Michael Pselus, Nikitas Choniates, tactical treatises from the 10th–11th centuries, as well as modern scientific research, the integration of the northern warriors into the Byzantine military system, the organizational structure of the corps and the factors that turned it into a reliable Praetorian guard of the emperor are traced. Particular attention is paid to their armament – with an emphasis on the Danish axe– and to their tactical characteristics as heavy infantry, including the use of a “shield wall” and their actions in night operations and the breaching of fortified positions. By analyzing key battles, such as the ones of Durrës (1081) and Beroe (1122), the report reconstructs the actual combat use of the corps, demonstrating its discipline, offensive power, and strategic role at crucial moments in Byzantine military history. The study highlights the importance of the Varangian detachment both as a striking force and as a politically reliable instrument for the protection of the emperor, and points to opportunities for future interdisciplinary research supported by digital humanities.

Keywords: Varangians; Varangian guard; Byzantine army; Danish axe; heavy infantry; shield wall; Medieval tactics